

IS ER IETS TE ZIEN VAN GODS LEIDING?

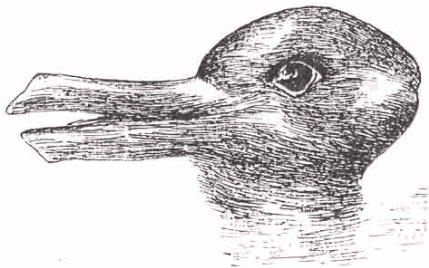
Lezingen: Genesis 37, 12-28; 50, 15-21; Handelingen 3, 11-19

Is er iets te zien van Gods leiding? – tot die vraag heb ik een cluster van vragen teruggebracht die leefden bij de deelnemers van de gesprekskring. Maar ook die vraag moet ik nog aanscherpen. Want je kunt de woorden 'leiding van God' op twee manieren verstaan, namelijk: 1) als Gods indirecte invloed buiten ons om, 2) als de weg die God ons direct heeft gewezen. Dat zijn twee verschillende manieren om de vraag te stellen. Maar ik zal vooral inzoomen op de eerste: Gods sturing. Daarmee bedoel ik: is er iets te ontdekken van Gods werkzaamheid of invloed in ons leven en in de wereld?

Die vraag is niet voor niets in de genoemde gespreksgroep nummer 1 geworden in de top vijf van geloofsvragen: het is een vraag die bij veel meer gelovigen leeft. Het is in onze tijd de pastorale vraag bij uitstek. Dat heeft met het volgende te maken. De zekerheid van de Heidelbergse Catechismus dat alles wat gebeurt Gods wil is, is in de 20ste eeuw hardhandig onderuit gegaan. De 20ste eeuw is met zijn oorlogen en concentratiekampen misschien wel de meest verschrikkelijke eeuw geweest. Dat heeft het alleen al psychologisch bijna onmogelijk gemaakt om te geloven dat alles (en dus ook al dat lijden) uit Gods koker komt. Voor ons is het dan ook vanzelfsprekend geworden om dit niet meer te geloven. Maar het is een omslag van jewelste in vergelijking met het geloof daarvoor. Het is goed om dat te bedenken. En: het heeft er voor gezorgd dat de onzekerheid toenam. Want als God niet meer alles bepaalt, hoe zit het dan wel? De grote vraag werd: waar is God in het mateloze lijden van de mensheid? Heeft Hij de wereld aan haar lot overgelaten? Bemoeit Hij zich nog wel met onze wereld? Is dan alles toeval? De grote vraag in en na de 20ste eeuw werd: leven wij niet in een lege en betekenisloze wereld?

Dit alles lijkt op een verlies van zekerheden. Dat is het ook. Maar er zit ook een positieve kant aan. Door deze vraag kunnen wij oog krijgen voor een grondlijn in de Bijbel die lang onderbelicht bleef. Want wie denkt dat de stelregel 'alles wat er gebeurt is Gods wil' de

stelling van de Bijbel is, heeft het mis. In de Bijbel is namelijk een ander patroon te ontwaren. Een patroon dat ons een andere manier van kijken kan leren. Ik noem die manier van kijken een model of paradigma. Een model is een totaalplaatje waarbinnen de details op een bepaalde manier een plek krijgen. Om dat te laten zien gebruik ik het volgende voorbeeld.

Wat u hier ziet is een eend. Althans, als je op een bepaalde manier kijkt. Je ziet een oog en een snavel. Maar als je nu eens zegt: het is een konijn, dan is die snavel ineens geen snavel meer, maar zijn het twee oren. En wat eerst het achterhoofd van de eend was, wordt nu de mond van het konijn. Alle details binnen de tekening krijgen ineens een andere betekenis. En de betekenis van die details wordt bepaald door je manier van kijken, door wat je ziet als totaalplaatje: bekijk je het binnen het model eend of binnen het model konijn? Dus: het totaalplaatje bepaalt hoe je de details ziet.

Zo biedt ook de Bijbel een model om naar de werkelijkheid te kijken. In de Bijbel gaat het er niet om dat wij een andere werkelijkheid leren zien, maar dat wij deze werkelijkheid anders gaan zien. Vanuit een ander totaalplaatje. Hoe ziet dat Bijbelse totaalplaatje er dan uit? Ik noem dat totaalplaatje het plaatje van: MET TWEE WOORDEN SPREKEN. Dat leerden wij als kind al, maar dat moet je dus ook als gelovige leren. En in het geloof gaat het om volgende twee dingen: menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid enerzijds, en goddelijke zorg en liefde anderzijds. Ze horen bij elkaar. Wie spreekt over Gods leiding mag ze niet uit elkaar halen. Het een hoort bij het ander. Maar hoe hebben ze dan met elkaar te maken?

Okke Jager (een bekende dominee uit vroeger tijden waar ik nog les van kreeg) had een aantal manieren om met twee woorden te spreken. Hij formuleerde het zo: Niet alles wat er gebeurt is Gods

wil (er is namelijk veel dat Gods wil weerspreekt, want mens en schepping hebben een duizelingwekkende vrijheid gekregen), maar uiteindelijk gebeurt er wat God wil (God heeft het overwicht). De geschiedenis is een samenspel van de vrijheid van de mens en goddelijke sturing. Je kunt hetzelfde ook nog anders zeggen: niet alles komt uit Gods hand, maar het lóópt Hem niet uit de hand. Dat is met tweede woorden spreken. Maar: het tweede woord heeft de overhand.

De hervormde theoloog Berkhof zei het weer anders: de vrijheid van de mens wordt omvat door Gods weerloze overmacht. En het laatste heeft ook hier de overhand.

Aan de hand van de twee Bijbelgedeelten wil ik laten zien hoe dit model van MET TWEE WOORDEN SPREKEN inderdaad als het ware 'verstopt' zit in de Bijbel. Het eerste verhaal is dat van Jozef. Het is een bekend verhaal. Jozef wordt bij Dotan door zijn broers als slaaf verkocht naar Egypte. Na een beroerde tijd wordt hij daar onderkoning en in die hoedanigheid komt hij zijn broers weer tegen toen zij tijdens een hongersnood hun toevlucht zochten in het rijke Egypte. Als zij ontdekken dat hij als onderkoning vóór hen staat zijn ze natuurlijk als de dood dat hij wraak zal nemen. Maar Jozef stelt hen dan gerust met de troost (en om die zin gaat het mij): 'Jullie hadden wel kwaad tegen mij in de zin, maar God heeft dat ten goede gekeerd.' Een betere illustratie van MET TWEE WOORDEN SPREKEN is er niet. Let wel, Jozef zegt niet: 'Maak je niet druk, God heeft het zo gewild en bepaald dat jullie mij verkochten; jullie kunnen er dus niets aan doen.' Nee, het kwaad blijft staan. Wat bij Dotan gebeurde moet je God niet in de schoenen schuiven. Dat komt op rekening van de broers. Niets alles wat er gebeurt is Gods wil, niet alles komt uit zijn hand. Maar God heeft dat kwaad ten goede gekeerd: uit een ordinaire slavenverkoop kon hij nog een onverwachte toekomst scheppen. Het loopt Hem niet uit de hand, uiteindelijk gebeurt er wat Hij wil.

MET TWEE WOORDEN SPREKEN - hetzelfde zal ik nu laten zien aan de hand van de kern van het christelijk geloof: het kruis en de opstanding van Christus. Was het Gods opzet dat er mensen over

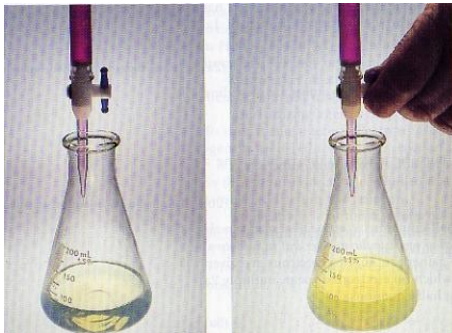
Jezus zouden roepen: 'Kruisig hem'? Welnee, dat is een hardnekkig misverstand. God heeft Jezus niet aan het kruis gebracht, het waren de mensen. Daarom moffelt Petrus tijdens zijn eerste toespraak kort na de opstanding ook de schuld van hen die Jezus kruisigden niet weg. Hij zegt: 'Het is deze Jezus die *door u* is uitgeleverd.' En: 'Hem die de weg naar het leven wijst *hebt u gedood*.' Hij zegt dus niet: 'Het was God die het zo had bepaald; jullie waren slechts een willoos instrument in zijn hand'. Nee, het kruis is het teken van het kwaad dat in de mensen huist. Maar – dat kwaad wordt door God ten goede gekeerd. Het kruis wordt door God 'opgeheven', in de zin van: naar een ander, hoger plan gebracht waar het een andere betekenis krijgt, namelijk als het ultieme teken van zijn liefde en vergeving. God kijkt als het ware voorbij de mensen die Jezus aan het kruis bracht naar de Gekruisigde zelf en neemt diens liefde als de afbeelding van zijn eigen liefde. Het kwaad van het kruis wordt door God ten goede gekeerd. De opgestane Christus is daarvan het teken. Daarom kan het kruis boven mij hier ook hangen: als teken van Gods liefde.

Niet alles wat er gebeurt is Gods wil (God wilde niet dat de mensen zouden roepen: 'Kruisig hem'), maar uiteindelijk gebeurt er wat God wil: zijn liefde voor de wereld krijgt een nieuwe uitbeelding. Van een executiemiddel wordt het kruis een teken van verzoening. Je moet **MET TWEE WOORDEN SPREKEN**.

Wij zitten zo vaak vast in een of-of-denken. Of God doet het of de mensen doen het. Dan gaan we met één woord spreken. Dan worden we dwangmatig. Want als God alles doet, dan wordt alles een zaak van slikken of stikken. Dan zijn wij dus geen vrije mensen, maar willoze robotten in de handen van een (in dat geval) wrede God. Maar het tegenovergestelde betekent dat alles overgeleverd zou zijn aan het toeval of de willekeur. Het eerste is het ultra-orthodoxe standpunt. Het tweede het modern-wetenschappelijke model. Twee uitersten.

Maar de Bijbel leert ons spreken met twee woorden. De wereld is het speeltoneel van God én mensen. Op dat speeltoneel verloopt niet alles volgens Gods plan, maar niets zal uiteindelijk zijn plan kunnen tegenhouden.

Maar waar en hoe wordt Gods invloed dan zichtbaar? Waar eindigt de menselijke verantwoordelijkheid en neemt God – om zo te zeggen – het roer over? Het antwoord luidt: dat is voor ons niet exact te bepalen. God werkt in het verborgene. Op zo'n manier dat niet helemaal duidelijk is wie er werkt: hij of wij. Lastig! God heeft dan ook de schijn tegen. Maar dat komt omdat God liefde is en echte liefde werkt niet op een dwingende manier. Ze gaat op een zachte manier te werk. Niet van buitenaf, maar van binnenuit. Daarom is ook nergens in het verhaal van Jozef te zien waar God nu ingreep, waar zijn invloed nu begint – net zoals dat in het gewone leven niet zichtbaar is. Pas vanuit een totaalbeeld of achteraf kun je concluderen: God was medespeler in het verhaal van ons leven.

Ik wil daar het volgende beeld voor gebruiken. Het beeld van een titratie. Een titratie is een scheikundige handeling waarbij aan een stof in een erlenmeyer (kegelvormige beker) druppelsgewijs een andere stof wordt toegevoegd om de vloeistof in de erlenmeyer van kleur te laten veranderen. Lange tijd is er druppel na druppel niets te zien. 'Het helpt niet,' denk je dan. Of: 'Er gebeurt helemaal niets.' Maar in werkelijkheid gebeurt er wel iets. In het verborgene wordt er in de vloeistof namelijk druppelsgewijs een verzadiging opgebouwd. Steeds hoger en hoger, totdat er op een bepaald punt een omslag komt: de vloeistof in de erlenmeyer verschiert ineens van kleur. Dat betekent: dan wordt ineens zichtbaar wat al die tijd al het geval was, namelijk dat er in het verborgene al iets gaande was. Zo werkt God, zou je kunnen zeggen: in het verborgene. Je merkt pas op bepaalde punten dat hij al die tijd al werkzaam was.

Nog een beeld. Een schrijver schrijft een roman. De meeste mensen denken: zo'n schrijver heeft dat verhaal al helemaal van te voren bedacht, hij hoeft het alleen nog maar op te schrijven. Maar

schrijvers zelf vertellen dat het anders gaat. Al schrijvende kan het gebeuren dat het verhaal een andere kant op gaat dan vooraf bedoeld. Het verhaal schrijft ook zichzelf, wordt er dan gezegd. Daar wordt mee bedoeld: het kent een eigen wetmatigheid, het zoekt een eigen richting. Loopt het verhaal dan uit de rails? Bij een goede schrijver niet. Want die gaat als het ware in eerste instantie met het verhaal mee, om het vervolgens van binnenuit (niet dwingend van buitenaf, want dat doet het verhaal geweld aan) te buigen naar zijn bedoelingen. Hij doet dus twee dingen tegelijk: hij gaat mee in het verhaal en hij houdt het overzicht en de regie. Zo werkt hij naar het slot. Het is misschien anders gelopen dan van te voren bedacht, maar het blijft zijn verhaal.

God is zo'n schrijver. Hij schrijft het verhaal van de wereld. Maar het verhaal verloopt niet altijd naar zijn plan en bedoelingen. De schepping kent een eigen richting en vrijheid. Een duizelingwekkende vrijheid. Maar dat wil niet zeggen dat het God uit de hand loopt. Hij gaat als het ware mee in het verhaal van de wereld, maar houdt er tegelijk de regie over. Zo blijft de wereld zijn verhaal.

Ik kom tot het slot. Want *is* dit alles nu zo? Ik roep nog even het woord model in gedachten. De Bijbel wil onze verbeelding prikkelen om de wereld te gaan zien binnen het model van SPREKEN MET TWEE WOORDEN. De Bijbel biedt geen wetenschap. Je moet het zelf gaan *leren* en *willen* zien. Er zit dus een beslissingselement in. Maar wie leert kijken volgens Bijbels model die gaat in de wereld Gods stijl herkennen. Zoals elke kenner van het werk van Mulisch na een paar bladzijden al merkt: o, dat moet Mulisch zijn. Zo is in de wereld als het ware Gods stijl van werken te herkennen. Maar je moet wel goed kijken. Je moet hem al een beetje kennen.

Hem kennen en goed kijken beginnen bij bidden. In dit geval: het bidden van 'uw wil geschiede'. Wie dat bidt, ga vanzelf meewerken met God. Die zorgt zelf al voor de verhooring. Want zeg nu zelf: bidden dat Gods wil geschiedt kan niet oprecht zijn als je zelf niet die wil gaat doen. Zo beschouwd zijn wij zelf degenen in wie Gods leiding het best zichtbaar kan worden.